

Πόλεμος του Ναγκόρνο Καραμπάχ

του Δημήτρη Τσώλα

Ο πόλεμος του Ναγκόρνο Καραμπάχ ήταν μια εθνική και εδαφική σύγκρουση που πραγματοποιήθηκε από το 1988 έως τον Μάιο του 1994, στο περίκλειστο έδαφος του Ναγκόρνο Καραμπάχ στο νοτιοδυτικό Αζερμπαϊτζάν, μεταξύ της πλειοψηφίας των εθνοτικών Αρμενίων του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (που υποστηριζόταν από τη Δημοκρατία της Αρμενίας) και της Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν. Καθώς ο πόλεμος προχωρούσε, η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν, δύο πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, είχαν εμπλακεί σε έναν παρατεταμένο, ακήρυχτο πόλεμο στα ορεινά ύψη του Καραμπάχ και το Αζερμπαϊτζάν προσπάθησε να περιορίσει το αποσχιστικό κίνημα στο Ναγκόρνο Καραμπάχ. Η Εθνοσυνέλευση της Δημοκρατίας του Ναγκόρνο Καραμπάχ ψήφισε υπέρ της ένωσης της περιοχής με την Αρμενία, ενώ πραγματοποιήθηκε δημοψήφισμα (το οποίο είχε μποϊκοτάρει ο αζερικός πληθυσμός της περιοχής), βάσει του οποίου, οι ψηφοφόροι ψήφισαν υπέρ της ανεξαρτησίας της περιοχής. Το ζήτημα για την ενοποίηση με την Αρμενία, το οποίο ξεκίνησε εκ νέου το 1988, ξεκίνησε με έναν σχετικά ειρηνικό τρόπο. Ωστόσο, τους επόμενους μήνες, καθώς η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης πλησίαζε, σταδιακά εξελίχθηκε σε όλο και πιο βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των Αρμενίων και των Αζέρων, με αποτέλεσμα οι δύο πλευρές να αλληλοκατηγορούνται για εθνοκαθάρσεις.

Οι διαδημοκρατικές συγκρούσεις μεταξύ των δύο ξέσπασαν λίγο μετά το ψήφισμα του Κοινοβουλίου της Αυτόνομης Περιφέρειας του Ναγκόρνο Καραμπάχ στο Αζερμπαϊτζάν για την ενοποίηση της περιοχής με την Αρμενία στις 20 Φεβρουαρίου του 1988. Η δήλωση απόσχισης από το Αζερμπαϊτζάν ήταν το τελικό αποτέλεσμα μιας εδαφικής σύγκρουσης σχετικά με το έδαφος. Καθώς το Αζερμπαϊτζάν διακήρυξε την ανεξαρτησία του από τη Σοβιετική Ένωση και απομάκρυνε τις εξουσίες της κυβέρνησης του εγκλωβισμού, η αρμενική πλειοψηφία ψήφισε υπέρ της αποχώρησης από το Αζερμπαϊτζάν και στη διαδικασία κήρυξε τη μη αναγνωρισμένη Δημοκρατία του Ναγκόρνο-Καραμπάχ.

Οι μεγάλης κλίμακας μάχες ξέσπασαν στα τέλη του χειμώνα του 1992. Η διεθνής διαμεσολάβηση από διάφορες ομάδες, συμπεριλαμβανομένου του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), δεν επέφερε ένα τελικό ψήφισμα με το οποίο θα μπορούσαν να συνεργαστούν και οι δύο πλευρές. Την άνοιξη του 1993, αρμενικές δυνάμεις κατέλαβαν περιοχές εκτός του ίδιου του θύλακα, απειλώντας τη συμμετοχή άλλων χωρών στην περιοχή. Μέχρι το τέλος του πολέμου το 1994, οι Αρμένιοι είχαν τον πλήρη έλεγχο του εδάφους (με εξαίρεση την περιφέρεια Σαουμιάν) εκτός από τις γύρω περιοχές του Αζερμπαϊτζάν, κυρίως τον διάδρομο Λάτσιν, ένα ορεινό πέρασμα που συνδέει το Ναγκόρνο-Καραμπάχ με την ηπειρωτική Αρμενία. Μια παράνομη κατάπαυση πυρός με συνδρομή της Ρωσίας υπογράφηκε τον Μάιο του 1994, αλλά οι τακτικές ειρηνευτικές συνομιλίες μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν με τη μεσολάβηση της Ομάδας Μινσκ του ΟΑΣΕ δεν κατάφεραν να οδηγήσουν σε ειρηνευτική συνθήκη. Αυτό έχει αφήσει την περιοχή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ σε κατάσταση νομικής έλλειψης, ενώ η δημοκρατία του

Ναγκόρνο Καραμπάχ παραμένει de facto ανεξάρτητη, αλλά διεθνώς μη αναγνωρισμένη, ενώ οι αρμενικές δυνάμεις ελέγχουν σήμερα 9% περίπου του εδάφους του Αζερμπαϊτζάν έξω από τον έδαφος. Ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης, έχουν εκτοπιστεί 230.000 Αρμένιοι από το Αζερμπαϊτζάν και 800.000 Αζέροι από την Αρμενία.

Προϊστορία

Η εδαφική επικράτεια του Ναγκόρνο Καραμπάχ ακόμα και σήμερα διεκδικείται από Αρμένιους και Αζέρους. Αποκαλούμενο ως «Αρτσάκ» από τους Αρμένιους, η ιστορία του εκτείνεται σε πάνω από δύο χιλιετίες, κατά τη διάρκεια των οποίων βρέθηκε κάτω από τον έλεγχο πολλών αυτοκρατοριών. Η παρούσα διαμάχη έχει τις ρίζες της στα γεγονότα που ακολούθησαν τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Λίγο πριν την συνθηκολόγηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η Ρωσική Αυτοκρατορία, τον Νοέμβριο του 1917, κατέρρευσε και πέρασε στον έλεγχο των Μπολσεβίκων. Οι τρεις εθνότητες του Καυκάσου, οι Αρμένιοι, οι Αζέροι και οι Γεωργιανοί, οι οποίοι πριν βρίσκονταν υπό την κυριαρχία των Ρώσων, ανακήρυξαν τον σχηματισμό της Ομοσπονδίας της Υπερκαυκασίας, η οποία διαλύθηκε ύστερα από μόλις τρεις μήνες ύπαρξης. Η διαμάχη εντάθηκε περισσότερο από τις εθνοτικές διαφορές της πλειοψηφίας, που την αποτελούσαν οι Χριστιανοί Αρμένιοι, και της μειοψηφίας, που την αποτελούσαν οι Μουσουλμάνοι Αζέροι.

Αρμενό-αζέρικος πόλεμος

Η διαμάχη ξέσπασε σύντομα μεταξύ της Πρώτης Δημοκρατίας της Αρμενίας και της Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν σε τρεις συγκεκριμένες επικράτειες: στο Ναχτσεβάν, στο Ζανγκεζούρ (σύγχρονη αρμενική επαρχία του Σουγιουνικ) και στο Καραμπάχ, στο Αζερμπαϊτζάν.

Η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν φιλονικούσαν σχετικά με τα πιθανά όρια των τριών επικρατειών. Οι Αρμένιοι του Καραμπάχ προσπάθησαν να ανακηρύξουν την ανεξαρτησία τους αλλά απέτυχαν να συνεννοηθούν με την Δημοκρατία της Αρμενίας. Ακολουθώντας την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Αρμένιος στρατηγός Αντράνικ Οζανιάν εισήλθε στο Καραμπάχ και κατευθύνθηκε προς την πρωτεύουσα της περιοχής, Σουσί (πόλη) τον Δεκέμβριο του 1918. Οι βρετανικές δυνάμεις κατέλαβαν τον Νότιο Καύκασο το 1919, και η βρετανική διοίκηση πρότεινε στον Αντράνικ κατάπαυση της επίθεσης καθώς και να επιτρέψει η διαμάχη να λυθεί στο Συνέδριο Ειρήνης του Παρισιού το 1919.

Σοβιετικό τμήμα

Δύο μήνες, όμως, αργότερα, η 11η Σοβιετική Στρατιά εισέβαλε στον Καύκασο και μέσα σε τρία χρόνια οι δημοκρατίες του Καυκάσου μετατράπηκαν στην Υπερκαυκασιανή Ομοσπονδία της Σοβιετικής Ένωσης. Αμέσως μετά οι Μπολσεβίκοι προχώρησαν στη δημιουργία επταμελούς επιτροπής, του Γραφείου του Καυκάσου. Υπό την εποπτεία του Λαϊκού Κομισάριου για τις εθνότητες, του μελλοντικού σοβιετικού ηγέτη, Ιωσήφ Στάλιν, το Γραφείο του Καυκάσου ανέλαβε να επιλύσει όλα τα θέματα και συγκρούσεις στον Καύκασο. Στις 4 Ιουλίου 1921, η επιτροπή με ψήφους 4 υπέρ έναντι 3 κατά

αποφάσισε να μεταφέρει την περιοχή του Καραμπάχ στη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αρμενίας, αλλά μια μέρα αργότερα ανακάλεσε την απόφασή του και ψήφισε να αφηθεί η περιοχή στην Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν. Η Αυτόνομη Περιφέρεια του Ναγκόρνο-Καραμπάχ δημιουργήθηκε το 1923 με το 94% του πληθυσμού της να είναι Αρμένιοι. Η ανάκληση της απόφασης δικαιολογήθηκε από την οικονομική σύνδεση της περιοχής με το Αζερμπαϊτζάν. Η πρωτεύουσα μετακινήθηκε από το Σουσί (πόλη) στο Κχάνκεντι, το οποίο αργότερα μετονομάστηκε σε Στεπανακέρτ.

Αρμένιοι και Αζέροι μελετητές υποστηρίζουν ότι η απόφαση ήταν αποτέλεσμα της εφαρμογής της αρχής «διαίρει και βασίλευε» από τους Ρώσους. Αυτό μπορεί να ειπωθεί, για παράδειγμα, από την αλλόκοτη τοποθέτηση του Ναχitseβάν, το οποίο είναι αποκλεισμένο από την Αρμενία, αλλά είναι μέρος του Αζερμπαϊτζάν. Άλλοι επίσης έχουν διατυπώσει την άποψη ότι η κίνηση αυτή ήταν χειρονομία καλής θέλησης της σοβιετικής κυβέρνησης προς τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ προκειμένου να διατηρήσουν καλές σχέσεις. Κατά τις επόμενες δεκαετίες της σοβιετικής κυριαρχίας, οι Αρμένιοι διατήρησαν ισχυρή την επιθυμία τους για ένωση με το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, έναν στόχο που κάποια μέλη του Αρμένικου Κομμουνιστικού Κόμματος προσπάθησαν να επιτύχουν. Ο πρώτος Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Αρμενίας, Αγκάσι Κχαντζιάν, δολοφονήθηκε από τον αναπληρωτή επικεφαλής του Λαϊκού Κομισσαριάτου Εσωτερικών Υποθέσεων, Λαβρέντι Μπέρια μετά την υποβολή παραπόνων εκ μέρους των Αρμενίων προς τον Στάλιν, στα οποία περιλαμβάνονταν και αιτήματα για την επιστροφή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και του Ναχitseβάν στην Αρμενία. Οι Αρμένιοι επέμεναν ότι τα εθνικά δικαιώματά τους είχαν κατασταλεί και ότι οι πολιτιστικές και οικονομικές ελευθερίες τους είχαν περικοπεί.

Αναβίωση της διένεξης

Μετά τον θάνατο του Στάλιν, η αρμένικη δυσaráσκεia άρχισε να ξαναεκφράζεται. Το 1963, περίπου 2.500 Αρμένιοι του Καραμπάχ υπέγραψαν αίτηση ζητώντας το Καραμπάχ να τεθεί κάτω υπό τον έλεγχο της Αρμενίας ή της Ρωσίας. Επίσης το 1963, πραγματοποιήθηκαν βίαιες συγκρούσεις στο Στεπανακέρτ, καταλήγοντας στον θάνατο 18 Αρμενίων. Το 1965 και το 1977 πραγματοποιήθηκαν μεγάλες διαδηλώσεις στο Γερεβάν με αίτημα την ένωση του Καραμπάχ με την Αρμενία. Μόλις ο νέος Γενικός Γραμματέας της Σοβιετικής Ένωσης, Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, ανέβηκε στην εξουσία το 1985, ξεκίνησε την εφαρμογή των σχεδίων του για μεταρρύθμιση της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτά συμπυκνώθηκαν σε δύο πολιτικές: στην Περεστρόικα και στην Γκλάσνοστ. Ενώ η περεστρόικα είχε να κάνει περισσότερο με οικονομική μεταρρύθμιση, η γκλάσνοστ παραχωρούσε περιορισμένες ελευθερίες στους Σοβιετικούς πολίτες να εκφράσουν τα παράπονά τους σχετικά με το σοβιετικό σύστημα και τους ηγέτες του. Αξιοποιώντας την νέα πολιτική της Μόσχας, οι ηγέτες της σοβιετικής περιφέρειας του Καραμπάχ αποφάσισαν, στις 20 Φεβρουαρίου 1988, να ψηφίσουν υπέρ της ένωσης της αυτόνομης περιφέρειας με την Αρμενία. Το ψήφισμα έλεγε: "*Χαιρετίζουμε τις επιθυμίες των εργατών της Αυτόνομης Περιφέρειας του Ναγκόρνο-Καραμπάχ να ζητήσουν από τα Ανώτατα Σόβιετ του Αζερμπαϊτζάν και της Αρμενίας να επιδείξουν αίσθημα βαθιάς κατανόησης των επιδιώξεων του αρμενικού*

πληθυσμού του Ναγκόρνο Καραμπάχ και να επιλύσουν το αίτημα της μεταφοράς της Αυτόνομης Περιφέρειας του Ναγκόρνο-Καραμπάχ από τη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν στη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αρμενίας, και την ίδια στιγμή να ζητήσουν να παρέμβει το Ανώτατο Σόβιετ της ΕΣΣΔ για να καταλήξει σε θετικό ψήφισμα όσον αφορά το ζήτημα της μεταφοράς της περιφέρειας από τη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν στη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αρμενίας."

Στις 24 Φεβρουαρίου, ο Μπόρις Κεβορκόφ, γραμματέας του κόμματος της Αυτόνομης Περιφέρειας του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και πιστός στο Αζερμπαϊτζάν, αποπέμφθηκε.

Οι αρχηγοί των Αρμενίων του Καραμπάχ παραπονέθηκαν ότι η περιοχή δεν είχε στην αρμενική γλώσσα ούτε σχολικά εγχειρίδια ούτε και τηλεοπτική αναμετάδοση και ότι ο Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος του Αζερμπαϊτζάν, Χειδάρ Αλίγιεφ, είχε ευρέως προσπαθήσει να αζεροποιήσει την περιοχή και να αυξήσει την επιρροή και τον αριθμό των Αζέρων που ζουν στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ, ενώ την ίδια στιγμή μειωνόταν ο αρμένικος πληθυσμός (το 1987, ο Αλίγιε θα παραιτείτο από γενικός γραμματέας). Από το 1988, ο αρμενικός πληθυσμός του Καραμπάχ είχε μειωθεί περίπου στα τρία τέταρτα του συνολικού πληθυσμού.

Η κίνηση αυτή οργανώθηκε από διάσημους Αρμένιους βρίσκοντας παράλληλα ανταπόκριση σε μερίδα Ρώσων διανοουμένων. Σύμφωνα με τον δημοσιογράφο Τόμας Ντε Γουαλ μερικά μέλη της Ιντελιγκέντσια, όπως ο Αντρέι Σακχάροφ, εξέφρασαν την υποστήριξη τους στους Αρμένιους. Η πιο σημαντική όμως υποστήριξη της κίνησης αυτής πραγματοποιήθηκε από τον Αμπελ Αγκανμπεγβάν, οικονομικό σύμβουλο του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, ο οποίος, σύμφωνα με άρθρο που δημοσιεύθηκε τον Νοέμβριο του 1987 στην γαλλική εφημερίδα "L'Humanite" φέρεται να είπε σε Αρμένιους που ζούσαν στη Γαλλία πως το Ναγκόρνο-Καραμπάχ θα μπορούσε να ενωθεί με την Αρμενία. Πριν τη διακήρυξη, οι Αρμένιοι είχαν αρχίσει να διαμαρτύρονται και να διοργανώνουν εργατικές απεργίες στο Ερεβάν απαιτώντας την ένωση με το Καραμπάχ. Αυτό προκάλεσε την οργάνωση αντισυγκεντρώσεων στο Μπακού. Μετά τις διαδηλώσεις στο Ερεβάν, ο Γκορμπατσώφ συναντήθηκε, στις 26 Φεβρουαρίου 1988, με τους δύο ηγέτες του κινήματος της ένωσης, Ζόρι Μπαλαβάν και Σίλβα Καπουτικιάν. Ο Γκορμπατσώφ ζήτησε έναν μήνα προσωρινή αναστολή των διαδηλώσεων. Όταν η Καπουτικιάν επέστρεψε, την ίδια μέρα, στην Αρμενία, είπε στα πλήθη ότι οι Αρμένιοι θριάμβευαν αν και ο Γκορμπατσώφ δεν είχε προχωρήσει σε καμία συγκεκριμένη δέσμευση. Σύμφωνα με τον Σβαντε Κορνελ, αυτό ήταν μια προσπάθεια πίεσης προς την Μόσχα. Στις 10 Μαρτίου, ο Γκορμπατσώφ, δήλωσε ότι τα σύνορα μεταξύ των δημοκρατιών δε θα άλλαζαν, σε συμφωνία με το Άρθρο 78 του Σοβιετικού Συντάγματος. Ο Γκορμπατσώφ επίσης δήλωσε ότι αρκετές άλλες περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης λαχταρούν για εδαφικές αλλαγές και ότι η επαναχάραξη των συνόρων θα αποτελούσε ένα επικίνδυνο προηγούμενο. Αλλά οι Αρμένιοι είδαν την απόφαση αυτή με εξαιρετική αποστροφή και αισθάνθηκαν πως με τις προσπάθειές τους διόρθωναν ένα ιστορικό λάθος μέσω της αρχής του αυτοπροσδιορισμού, ενός δικαιώματος που πήγαζε από το σύνταγμα. Από την άλλη πλευρά, οι Αζέροι βρήκαν τέτοιου είδους εκκλήσεις για παραίτηση της εδαφικής τους κυριαρχίας

ακατάληπτες και σίγουρα όχι ευθυγραμμισμένες με τις θέσεις του Γκορμπασόφ.

Στις 19 Φεβρουαρίου 1988, κατά τη διάρκεια της δέκατης έβδομης μέρας του αγώνα των Αρμενίων, η πρώτη αντι-διαδήλωση πραγματοποιήθηκε στο Μπακού. Ο ποιητής Μπακτιβαρ Βαχαμζαντέ και ο ιστορικός Σουλειμάν Αλιγιάροβ δημοσίευσαν έναν ανοιχτό γράμμα στην εφημερίδα «Αζερμπαϊτζάν» διατρανώνοντας ότι το Καραμπάχ ήταν ιστορικά περιοχή του Αζερμπαϊτζάν.

Ασκεράν και Σουμγκάιτ

Σύντομα ξέσπασαν εθνοτικές αψιμαχίες ανάμεσα σε Αρμένιους και Αζέρους κατοίκους του Καραμπάχ. Έχει υποστηριχθεί ότι στα τέλη του 1987 Αζέροι από τα χωριά Γκαπάν και Μεγκχρί στην Αρμενία υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις κατοικίες τους ως αποτέλεσμα των εντάσεων ανάμεσα σε αυτούς και τους Αρμένιους γείτονές του και τον Νοέμβριο του 1987 δύο φορτηγά αυτοκίνητα γεμάτα από Αζέρους, φέρεται, να έφτασαν στον σταθμό τρένου στο Μπακού. Σε μεταγενέστερες συνεντεύξεις, οι δήμαρχοι των δύο χωριών αρνήθηκαν ότι υπήρξε εκείνη την εποχή τέτοια ένταση και ότι από κανένα προσκομιθέν έγγραφο δεν υποστηρίζεται η ιδέα της εκδίωξης αυτών.

Στις 20 Φεβρουαρίου 1988 δύο Αζέρες εκπαιδευόμενες φοιτήτριες στο νοσοκομείο του Στεπανακέρι φέρεται να βιάστηκαν από Αρμένιους. Στις 22 Φεβρουαρίου 1988 μια ευθεία αντιπαράθεση ανάμεσα στους Αρμένιους και τους Αζέρους, κοντά στην πόλη Ασκεράν (βρίσκεται ανάμεσα στο Στεπανακέρι και το Αγκνταμ) στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, εξελίχθηκε σε αψιμαχία. Κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων δύο νεαροί Αζέροι δολοφονήθηκαν. Ένας από αυτούς πυροβολήθηκε από ντόπιο αστυνομικό, πιθανότατα Αζέρο, είτε από ατύχημα είτε ως αποτέλεσμα της αψιμαχίας. Στις 27 Φεβρουαρίου 1988, ενώ μιλούσε στην κεντρική τηλεόραση του Μπακού, ο Αναπληρωτής Επίτροπος της Σοβιετικής Δημοκρατίας, Αλεξάντερ Κάτουσεφ, δήλωσε ότι δύο κάτοικοι της επικράτειας του Αγκνταμ έπεσαν θύματα δολοφονίας και έδωσε τα μουςουλμανικά ονόματά τους.

Η συμπλοκή στο Ασκεράν ήταν το υπόβαθρο των επικείμενων πογκρόμ στο Σουμγκάιτ, όπου η ένταση, που ήταν ήδη τεταμένη από τα νέα σχετικά με την κρίση του Καραμπάχ, μετατράπηκε σε ακόμα χειρότερο ξέσπασμα διαμαρτυριών που ξεκίνησαν στις 27 Φεβρουαρίου. Παράλληλα οι Αζέροι πρόσφυγες από την αρμένικη πόλη του Γκαπάν κατηγορήσαν τους Αρμένιους για φόνους και αγριότητες. Σύμφωνα με τα σοβιετικά μέσα, αυτοί οι ισχυρισμοί ήταν αναπόδεικτοι και πολλοί από τους μάρτυρες φημολογείτο ότι ήταν προβοκάτορες. Μέσα σε λίγες ώρες, ένα πογκρόμ ενάντια στους Αρμένιους κατοίκους ξεκίνησε στο Σουμγκάιτ, μια πόλη που απείχε 25 χιλιόμετρα βόρεια του Μπακού. Το πογκρόμ είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο 32 ανθρώπων (26 Αρμενίων και 6 Αζέρων), σύμφωνα με τα επίσημα σοβιετικά στατιστικά, αν και αρκετοί Αρμένιοι πιστεύουν ότι ο αληθινός αριθμός δε μεταδόθηκε. Σχεδόν όλος ο αρμένικος πληθυσμός της πόλης εγκατέλειψε την πόλη μετά το πογκρόμ. Αρμένιοι ξυλοκοπήθηκαν, βιάστηκαν, ακρωτηριάστηκαν και δολοφονήθηκαν στους δρόμους της πόλης και μέσα στα διαμερίσματά τους κατά τη διάρκεια των τριών ημερών της βίας (χωρίς να παρέμβει η αστυνομία καθ' όλη τη διάρκεια του πογκρόμ) για να σταματήσουν μόνο όταν οι σοβιετικές δυνάμεις εισήλθαν στην πόλη καταστέλλοντας τον όχλο, την 1η

Μαρτίου. Ο τρόπος με τον οποίο δολοφονήθηκαν αρκετοί από τους Αρμένιους έφερε μνήμες από την [αρμενική γενοκτονία](#).

Στις 23 Μαρτίου 1988, το Ανώτατο Σοβιέτ της Σοβιετικής Ένωσης αρνήθηκε τις απαιτήσεις των Αρμενίων για παραχώρηση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ στην Αρμενία. Στρατιωτικές δυνάμεις στάλθηκαν στο Ερεβάν να αποτρέψουν διαμαρτυρίες ενάντια στην απόφαση. Οι προσπάθειες του Γκορμπατσόφ να σταθεροποιήσει την περιοχή στάθηκαν μάταιες καθώς και οι δύο πλευρές παρέμεναν εξίσου αδιάλλακτες. Στην Αρμενία υπήρχε η πεποίθηση ότι ό,τι είχε συμβεί στην περιοχή του Ναχitseβάν θα μπορούσε να επαναληφθεί στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ: πριν από την απορρόφησή της από την Σοβιετική Ρωσία, αυτή είχε πληθυσμό που απαρτιζόταν κατά 40% από Αρμένιους, ενώ μέχρι τα τέλη του 1980 ο αρμενικός πληθυσμός πρακτικά είχε εξαφανιστεί.

Διεθνοτική βία

Οι Αρμένιοι αρνήθηκαν να επιτρέψουν να κοπάσει το όλο ζήτημα αν και ο Γκορμπατσόφ επιχείρησε να προχωρήσει σε συμβιβασμό υποσχόμενος πακέτο 400 εκατομμυρίων ρουβλιών για την εισαγωγή αρμενικών γλωσσικών εγχειριδίων και τηλεοπτικού προγράμματος στο Καραμπάχ. Την ίδια στιγμή το Αζερμπαϊτζάν ήταν αντίθετο να παραχωρήσει έδαφος στην Αρμενία. Οι φωνές για ένταξη του Καραμπάχ στην Αρμενία προσωρινά κόπασαν όταν ένας καταστροφικός σεισμός έπληξε, στις 7 Δεκεμβρίου 1988, την Αρμενία και ισοπέδωσε τις πόλεις Λενινάκαν (σήμερα Γκυουμρι) και Σπιτάκ σκοτώνοντας, σύμφωνα με εκτιμήσεις, 25.000 ανθρώπους. Αλλά η διένεξη εντάθηκε ακόμα περισσότερο όταν 11 από τα μέλη της νεοδημιουργηθείσας Επιτροπής του Καραμπάχ, μεταξύ των οποίων και ο μελλοντικός πρόεδρος της Αρμενίας, Λεβόν Τερ - Πετροσιάν, φυλακίστηκαν από αξιωματούχους της Μόσχας, λίγο μετά το χάος που προκλήθηκε από τον σεισμό. Τέτοιες ενέργειες δημιούργησαν χάσμα στις σχέσεις μεταξύ της Αρμενίας και του Κρεμλίνου: οι Αρμένιοι έχασαν την πίστη τους στον Γκορμπατσόφ περιφρονώντας τον ακόμα περισσότερο εξαιτίας του χειρισμού του για την ανακούφιση των θυμάτων του σεισμού αλλά και της ανένδοτης στάσης του στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ.

Στους μήνες που ακολούθησαν το πογκρόμ του Σουμγκάιτ, αναγκαστική αλλαγή πληθυσμών έλαβε χώρα ανάμεσα σε Αρμένιους που ζούσαν στο Αζερμπαϊτζάν και Αζέρων που ζούσαν στην Αρμενία, οι οποίοι υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους. Σύμφωνα με την αζερική κυβέρνηση, ανάμεσα στις 27 και 29 Νοεμβρίου 1988 33 Αζέροι δολοφονήθηκαν στο Σπίτακ, το Γούγκαρκ και το Στεπάναβαν και 216 κατά την περίοδο 1987 - 1989. Σύμφωνα με τον Πρωθυπουργό του Αζερμπαϊτζάν, Αρίφ Γιουνούσοφ, τον Νοέμβριο του ίδιου έτους 20 Αζέροι από το αρμενικό χωριό του Βαρταν αναφέρθηκε ότι κάηκαν ζωντανοί. Όμως, σύμφωνα με αρμενικές πηγές, ο αριθμός των Αζέρων που δολοφονήθηκαν την περίοδο 1988-1989 προσέγγισε τους 25.

Διεθνοτικές συγκρούσεις επίσης εξαπλώθηκαν σε όλες τις πόλεις του Αζερμπαϊτζάν, μεταξύ των οποίων, τον Δεκέμβριο του 1988, στο Κιροβαμπαντ και το Ναχitseβαν, όπου επτά άνθρωποι, ανάμεσά τους και τέσσερις στρατιώτες, δολοφονήθηκαν και εκατοντάδες τραυματίστηκαν όταν σοβιετικές δυνάμεις επιχείρησαν να σταματήσουν επιθέσεις που στόχο είχαν τους

Αρμένιους. Οι εκτιμήσεις διαφέρουν σχετικά με το πόσοι δολοφονήθηκαν κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων χρόνων της διένεξης. Η αζέρικη κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι 216 Αζέροι δολοφονήθηκαν στην Αρμενία ενώ ο ερευνητής Αρίφ Γιουνούσοφ, ισχυρίζεται ότι 127 σκοτώθηκαν μόνο το 1988. Τον Οκτώβριο του 1989, το περιοδικό "Time" υπολόγισε ότι πάνω από εκατό άνθρωποι είχαν δολοφονηθεί από τον Φεβρουάριο του 1988 στην Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν.

Μέχρι το τέλος του 1988, δεκάδες χωριά στην Αρμενία είχαν ερημωθεί, καθώς παραπάνω από 200.000 Αζέροι και μουσουλμάνοι Κούρδοι που ζούσαν στην Αρμενία έφυγαν. Οι Μουσουλμάνοι Κούρδοι δεν προέβαλαν ποτέ ένοπλη αντίσταση αλλά προτίμησαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους (σήμερα υπολογίζεται ότι 1.000 Μουσουλμάνοι Κούρδοι παραμένουν στην Αρμενία).

Μαύρος Γενάρης

Η κατάσταση στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ είχε βγει τόσο εκτός ελέγχου ώστε τον Ιανουάριο του 1989 η κεντρική κυβέρνηση στη Μόσχα πήρε προσωρινά τον έλεγχο της περιοχής, κίνηση που καλωσόρισαν ευμενώς οι Αρμένιοι. Τον Σεπτέμβριο του 1989, η ηγεσία και οι υποστηρικτές του κόμματος «Λαϊκό Μέτωπο Αζερμπαϊτζάν» κατάφεραν να αποκλείσουν τη σιδηροδρομική γραμμή προς την Αρμενία και το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, επιδρώντας καθοριστικά στην αρμένικη οικονομία, καθώς το 85% των μεταφορών και των αγαθών έφταναν μέσω της σιδηροδρομικής διόδου, αν και κάποιοι ισχυρίζονται ότι αυτό ήταν απάντηση στον αρμένικο αποκλεισμό ενάντια στο Ναχίτσεβάν που είχε αρχίσει νωρίτερα το καλοκαίρι. Η άρνηση πρόσβασης στις σιδηροδρομικές υπηρεσίες στην Αρμενία πραγματοποιήθηκε εξαιτίας των επιθέσεων των Αρμένιων στρατιωτικών στα αζέρικα πληρώματα των τρένων που εισέρχονταν στην Αρμενία.

Τον Ιανουάριο του 1990, ένα άλλο πογκρόμ κατευθυνόμενο εναντίον των Αρμενίων στο Μπακού οδήγησε τον Γκορμπατσόφ να κηρύξει την χώρα σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και να στείλει στρατεύματα για να αποκαταστήσουν την τάξη. Τα σοβιετικά στρατεύματα έλαβαν εντολές να καταλάβουν το Μπακού τα μεσάνυχτα της 20ης Ιανουαρίου 1990. Οι κάτοικοι, οι οποίοι είδαν τα άρματα μάχης να καταφτάνουν στις 5 το πρωί, είπαν ότι τα στρατεύματα ήταν αυτά που άνοιξαν πρώτα πυρ. Μια ανεξάρτητη επιτροπή του Σοβιετικού Γραφείου του Στρατιωτικού Εισαγγελέα αρνήθηκε τους ισχυρισμούς του Στρατού περί ανταπόδοσης πυρών καθώς δεν βρήκε αποδείξεις που να συνηγορούν για την ύπαρξη οδοφραγμάτων με οπλισμένους πολίτες. Με την είσοδο των στρατευμάτων διατάχθηκε απαγόρευση κυκλοφορίας ενώ πραγματοποιήθηκαν αρκετές οδομαχίες μεταξύ στρατιωτών και οπαδών του Λαϊκού Μετώπου Αζερμπαϊτζάν οδηγώντας στον θάνατο 120 Αζέρων και οκτώ στρατιωτών. Παρ' όλα αυτά η καθυστερημένη απόφαση αποστολής στρατευμάτων φαίνεται να αφορούσε την διατήρηση της εξουσίας του Κομμουνιστικού Κόμματος του Αζερμπαϊτζάν, το οποίο είχε σχεδόν καταρρεύσει, παρά την προστασία των αρμενικών πληθυσμών. Τα γεγονότα, που έχουν καταγραφεί ως Μαύρος Γενάρης, ενέτειναν τις ήδη τεταμένες σχέσεις μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και κεντρικής κυβέρνησης.

Συγκρούσεις στο Καζάκ

Το Αζερμπαϊτζάν έχει πολλούς θύλακες μέσα στην επικράτεια της Αρμενίας: Γιουχάρι, Μπαρκχουντάρλι και Σοφούλου στο βορειοδυτικό τμήμα και έναν θύλακα, το Καρκ, στο Ναχτσιβάν. Στις αρχές του 1990, ο δρόμος κατά μήκος του συνοριακού χωριού του Μπαγκανίς δέχτηκε επίθεση από πολιτοφυλακή του Αζερμπαϊτζάν. Την ίδια στιγμή οι αρμενικές δυνάμεις επιτέθηκαν στους αζέρικους θύλακες καθώς και στα συνοριακά χωριά του Καζάκ και του Σανταράκ. Στις 26 Μαρτίου 1991 αρκετά αυτοκίνητα με Αρμένιους παραστρατιωτικούς έφτασαν στο συνοριακό χωριό του Μπαγκανίς. Κατά το σούρουπο, διέσχισαν τα σύνορα εισβάλλοντας στο χωριό Μπαγκανίς Αγιουρούμ. Περίπου είκοσι σπίτια κάηκαν και 8-11 Αζέροι χωρικοί σκοτώθηκαν. Οι σωροί των μελών μιας οικογένειας, μεταξύ των οποίων και των νεογέννητων, βρέθηκαν στα καρβουνιασμένα ερείπια των καμένων σπιτιών. Μέχρι να φτάσουν οι σοβιετικές δυνάμεις στο χωριό, οι επιτιθέμενοι είχαν ήδη φύγει.

Στις 18 Αυγούστου παρατηρήθηκε σημαντική συγκέντρωση δυνάμεων των Αρμενίων κοντά στα σύνορα. Την επόμενη ημέρα, οι δυνάμεις του Ενωμένου Αρμένικου Στρατού βομβάρδισαν τα χωριά Γιουχάρι, Μπαγκανίς, Ασάτζι και Κούσκου, και σύμφωνα με αυτόπτες μάρτυρες χρησιμοποίησαν κατευθυνόμενες ρουκέτες και όλμους καταφέροντας να κατακτήσουν τα χωριά. Στις 20 Αυγούστου άρματα μάχης, αντιαεροπορικά και ελικόπτερα του Σοβιετικού Στρατού υπό τις διαταγές του Στρατηγού Γκιόργκι Σατάξιν κατέφθασαν και μέχρι το τέλος της ημέρας οι Αρμένιοι είχαν εγκαταλείψει τα χωριά. Σύμφωνα με το Σοβιετικό Υπουργείο Εσωτερικών ένας αξιωματικός και δύο αστυνομικοί σκοτώθηκαν, ενώ εννέα στρατιώτες και δεκατρείς κάτοικοι τραυματίστηκαν. Σύμφωνα με τα αρμενικά μέσα ενημέρωσης, πέντε πολιτοφύλακες σκοτώθηκαν και 25 τραυματίστηκαν: σύμφωνα με τα αζέρικά μέσα ενημέρωσης, περίπου 30 σκοτώθηκαν και εκατό τραυματίστηκαν.

Σημερινή κατάσταση

Στα χρόνια που ακολούθησαν μετά το τέλος του πολέμου, ένας αριθμός οργανώσεων έχει εκδώσει ψηφίσματα που αφορούν την διαμάχη. Στις 25 Ιανουαρίου 2005, για παράδειγμα, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε ένα αμφισβητούμενο μη δεσμευτικό ψήφισμα, το ψήφισμα 1416, το οποίο άσκησε κριτική κατά της μεγάλης κλίμακας εκδίωξη αλλοεθνών και την δημιουργία μονο-εθνικών περιοχών και διακήρυξε ότι οι αρμενικές στρατιωτικές δυνάμεις κατέχουν εκτάσεις του Αζερμπαϊτζάν. Στις 14 Μαΐου 2008, τριάντα εννέα χώρες από την συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησαν το ψήφισμα 62/243, το οποίο καλούσε για άμεση, ολοκληρωτική και χωρίς όρους απόσυρση των αρμενικών δυνάμεων από τις κατεχόμενες περιοχές της Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν. Σχεδόν εκατό χώρες, όμως, απείχαν από την ψηφοφορία ενώ επτά χώρες, ανάμεσα τους και τρία μέλη της Ομάδας Μινσκ, Ρωσία, ΗΠΑ και Γαλλία, ψήφισαν εναντίον αυτού.

Κατά τη διάρκεια της συνόδου κορυφής της Οργάνωσης του Ισλαμικού Συνεδρίου και της συνεδρίασης του συμβουλίου των Υπουργών εξωτερικών, τα κράτη - μέλη υιοθέτησαν το ψήφισμα № 10/11 και το ψήφισμα № 10/37 στις 14 Μαρτίου 2008 και στις 18 - 20 Μαΐου 2010 αντίστοιχα. Και τα δύο ψηφίσματα καταδίκασαν την φερόμενη επιθετικότητα της Αρμενίας και

κάλεσαν για άμεση εφαρμογή των ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών. Ως απάντηση, οι Αρμένιοι ηγέτες δήλωσαν ότι το Αζερμπαϊτζάν εκμεταλλεύεται το Ισλάμ για να επιστρατεύει μεγαλύτερη διεθνή υποστήριξη.

Στις αρχές του 2008, οι εντάσεις μεταξύ της Αρμενίας, της Δημοκρατίας του Καραμπάχ και του Αζερμπαϊτζάν μεγάλωσαν. Στο διπλωματικό πεδίο, ο πρόεδρος Ιλχάμ Αλίγιεφ, άλλη μια φορά επανέλαβε τις δηλώσεις ότι το Αζερμπαϊτζάν θα καταφύγει στην δράση, εάν χρειαστεί, για να επανακτήσει τα εδάφη: ταυτόχρονα, τα περιστατικά ανταλλαγής πυροβολισμών κατά μήκος της γραμμής επαφής αυξήθηκαν. Η πιο γνωστή παραβίαση της κατάπαυσης πυρός συνέβη στις 5 Μαρτίου του 2008, όταν δεκαέξι στρατιώτες σκοτώθηκαν. Και οι δύο πλευρές εκτόξευσαν αλληλοκατηγορίες για το ποιος ξεκίνησε τη μάχη. Επιπλέον, η χρήση πυροβολικού στις πρόσφατες αψιμαχίες υποδηλώνει μια σημαντική παρέκκλιση από προηγούμενες συγκρούσεις, τα οποία συνήθως περιελάμβαναν μόνο ελεύθερους σκοπευτές ή πολυβόλα. Θανατηφόρες αψιμαχίες έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 2010.

Το 2008, το περιοδικό "Moscow Defense Brief" αποφάνθηκε ότι εξαιτίας της ραγδαίας αύξησης των αζέρικων αμυντικών δαπανών -οι οποίες οδηγούν στον ισχυρό επανεξοπλισμό των αζέρικων ενόπλων δυνάμεων- η στρατιωτική ισορροπία έχει αλλάξει υπέρ του Αζερμπαϊτζάν: "...Η γενική τάση είναι ξεκάθαρα υπέρ του Αζερμπαϊτζάν και φαίνεται ότι η Αρμενία δεν θα μπορεί να διατηρήσει το μπρα-ντε-φέρ με την πετρελαιοπαραγωγό χώρα του Αζερμπαϊτζάν. Και αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε αποσταθεροποίηση της παγωμένης διαμάχης ανάμεσα στα δύο κράτη", ανέφερε το περιοδικό. Άλλοι αναλυτές προχωράνε σε περισσότερο προσεκτικές παρατηρήσεις, σημειώνοντας ότι η διοίκηση και οι στρατιωτικές ελλείψεις είναι προδήλως αντιληπτές στον αζέρικο στρατό και ότι ο στρατός του Ναγκόρνο - Καραμπάχ διατηρεί "μια συνεχή κατάσταση ετοιμότητας".

Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 2014 οι εντάσεις αυξήθηκαν στη διαφιλονικούμενη ζώνη. Οι παραβιάσεις της παύσης πυρός έχουν αισθητά ενταθεί στο Ναγκόρνο Καραμπάχ και στις συνοριακές γραμμές της Αρμενίας ενώ ο πρόεδρος του Αζερμπαϊτζάν Ιλχάμ Αλίγιεφ έχει απειλήσει την Αρμενία με πόλεμο, αποκαλώντας τους Αρμένιους ως "βάρβαρους και βάνδαλους".

Μία νέα στρατιωτική εμπλοκή μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών, ωστόσο, ξέσπασε στα τέλη Σεπτεμβρίου του 2020

Παραπομπές

1. HRW 1994, σελ. 129.
2. Ordway, John (30 Ιουλίου 2004). «Party Primer: Top Armenian Political Parties». WikiLeaks. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο (For Official Use Only) στις 22 Δεκεμβρίου 2015. Members of the ARF fought actively in the Karabakh conflict and the party had its own military units. Later, when Karabakh and Armenia formed regular armies, some of the Dashnak units merged with the armies, others were disarmed.
3. Rieff, David (1997). «Case Study in Ethnic Strife». Council on Foreign Relations. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 24 Ιουνίου 2016. Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2017. The Dashnaks, of course, are the ones who did the heavy lifting on the ground. Their men, including a substantial number of volunteers from the diaspora, did a great deal of the fighting and dying before the cease-fire.
4. Benson, Brett V. (2012). *Constructing International Security: Alliances, Deterrence, and Moral Hazard*. Cambridge: Cambridge University Press. σελ. 67. ISBN 9781107027244. Russia was widely viewed as supporting the Armenian position. Much of this perception stemmed from the fact that Russia transferred military support to Armenia during the Nagorno-Karabakh War.
5. *Strategic impact*. Bucharest: Romanian National Defence University "Carol I" Centre for Defence and Security Strategic Studies. 2010, σελ. 35. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 2013-09-21. Ανακτήθηκε στις 2017-04-20. «Greece supported Armenia both by delivering military and economic assistance and diplomatic representation by promoting the Armenia's interests in the EU and NATO.».